

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ג

תשע"ג

חומר 443

קדושה דסדרא

גם המהר"ל מתאר את הקדושה דסדרא כ"המשכח", כתפילה המחברת בין העולם הזה והעולם העליון ודרכה יורדת הברכה לעולם. המהר"ל פותח לנו פתח להבנת החשיבות הרבה שייחסו חז"ל לאמירתה:

ואלו שני דברים [שעליהם עומד העולם] ביחד הם סדרים לעולם הזה. כי ע"י קדושה יש לעולם הזה דבקות בעולם העליון, שהוא קדוש. ומפני כך הוא מקבל הברכה מן עולם העליון, שהוא יתברך מבורך לעלם עלמי עלמא. וכאשר בית המקדש היה בעולם, היה מקבל ברכה ע"י בית המקדש, שהוא קדוש, והיה דבקות לעולם הזה בעולם הקדוש. אבל כאשר אין בית המקדש, צריך האדם אל סדר קדושה, שע"י הקדושה הזאת יש לעולם דבקות בעולם הקדוש, וע"י "אמן" יהא שמייה רבה מבורך לעלם ולעלמי עלמא" באה הברכה מעולם העליון לעולם הזה, ועל זה קאי עלמא.⁷

הנחת היסוד היא כי העולם הזה מקבל מהעולם העליון. הנחה זו אינה מתבטלת, גם לא בעת חורבן הבית אשר דרכו זרם השפע משם לכאן. כעת, אומר המהר"ל, הוא יגיע באמצעות התפילה אשר בלשונה "לעלם ולעלמי עלמא" מעידה כי ה' יתברך מבורך העולם הזה מן עולם העליון. לא זו בלבד שאמירה זו היא עדות, אלא כפל פנים יש בה: היא מעידה ומקיימת את העולם, שהרי בעת אמירתה יורד דרכה השפע לעולם והעולם תלוי בה ועומד עליה.

על לשונה של התפילה, פסוקים ותרגומם לארמית, יש כאמור שהסבירו זאת כצורך שהתפתח לעמי ארצות. המהר"ל כותב כי הארמית היא לשון כללית ולא מיוחדת לעם מסוים ולכן היא מתאימה לתפילה שעניינה שבח לעולם העליון הכולל הכול. יש הרואים את התרגום כהכרח, כדי שהתפילה תתקבל. ר' יהונתן אייבשיץ⁸ מסביר את דברי המשנה "בכל יום קללתו מרובה" כמקטרגים הרבים שיש על תפילתן של ישראל בכל יום. כדי לגרום להעלאת התפילה יש צורך לבצע "הערמה" בכך שניתנת להם אחיזה בחלק ממעשינו.

בזמן שהיה הבית קיים היו נותנים מחיצה לחיצונים בקרבנות בהעלות עשן, וכן ביום הכפור בשעיר המשתלח כדי שלא יקטרגו על ישראל, אבל לאחר חורבן, שעיקר עבודתנו הוא בתורה ובתפלה, ובמה יש ליתן להם אחיזה?

אותו עיקרון של התפתחות הקדושה דסדרא המופיע בדברי בעל ה"שבולי לקט" אל מול אומות העולם, מופיע גם כאן. שם היה צורך בתזמון נכון לאמירת הקדושה. גם כאן מתחולל מאבק אל מול כוחות חיצוניים והפעם ההערמה נעשית בלשון ארמית הקרובה ללשון הקודש, ולפי דבריו היא שורשם של המקטרגים, כשם שלשון הקודש היא שורשם של ישראל. כאשר הקדושה נאמרת בלשון הקודש ולאחר מכן בארמית, המקטרגים נאחזים בה "ומזה שקטה קטרוגם למקצת ומתפייסים". כלומר התפילה בנויה באופן המאפשר לה לעלות ולצלוח את המסכים המונעים את ישראל מלומר קדושה.

וראוי להביא את המשך דבריו שם:

וראו וחכמו כמה יש לנו להתפלל בכוונה [...] ואם כך הדבר בדברים כאלה שהם ממש לאו מעיקרי תפלה, מכל שכן בקריאת שמע וכדומה כמה עולמות בונה האומרם בכוונה.

שירלי עצמון

מרצה בהתמחות למחשבת ישראל

"קדושה דסדרא" הוא קטע התפילה הפותח בפסוק "ובא לציון" וכולל את אמירת פסוקי "קדוש קדוש קדוש", "ברוך כבוד ה' ממקומו" ו"ה' ימלוך לעולם ועד" עם תרגומם לארמית. הפליגו חכמים בשבחה של הקדושה דסדרא ואמר רשב"ג משום ר' יהושע:

מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו. אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר (דברים כח): "בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר".

ומקשה הגמרא: אם כן על מה העולם עומד? ועונה: "אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא"¹.

מסביר רש"י, שם, כי יש באמירתה גם לימוד תורה וגם קדושת ה'. "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט". שהרי מדובר במקרא ובתרגום בדגש על "כל ישראל" משום שאלו דברים השווים לכל נפש ולא דורשים מאמץ לימודי מיוחד. טעם זה לקדושה דסדרא מתרחב על פי האבודרהם² שכתב כי תקנוה מפני עמי הארץ המאחרים לתפילה. כלומר נתקנה עבור אלו הזקוקים לתרגום וזקוקים גם למיקומה של הקדושה בסוף התפילה.

לעומת זאת יש אומרים³ ש"תקנו לאומרה בשעה שגזרו על ישראל שלא לומר קדושה, והיו השוטרם שומרים על המניינים עד אחר חזרת השי"י, ואחר שהלכו נהגו לומר 'קדושה דסדרא' וגם אחר ביטול הגזרה לא נתבטל מנהג אמירתה". לפי דעה זו, בשעת גזרה משיב עם ישראל את הקדושות האבודות – קדושת העמידה וקדושת יוצר ומכריע בקרב רוחני המתרחש בתוך כותלי בית הכנסת, בכך שאומר כנגדן קדושה פעמיים: בלשון הקודש ובלשון התרגום. מיקומה של הקדושה דסדרא ברצף התפילה הוא מפתח לקידוש ה' על אף הגזרה.

על פי הסוד ראויה להיות קדושה במיקום זה בתפילה. כאן מתרחש מעבר מ"עולם האצילות" אל "עולם המעשה" שעניינו מעבר מעבודה שלב לעבודה בחיים⁴ והכנת כלים להמשכת השפע למטה. הרב קוק זצ"ל מתאר תפילה זו, כרושם גלוי שנשאר מהתפילה על עולם המעשה⁵, בדומה לאסרו חג שמותיר את רישומו של החג ומהווה מעבר מהחג אל ימות החול.

בעל ה"בן איש חי"⁶ קושר זאת לשמה של התפילה: "דסידרא" פירוש שנתקנה על פי סדר העולמות ואומרים אותה כסדרן של עולמות. "ונתקנה כאן מפני כי כאן היא סוד ירידת המלכות בבריאה הביכל ק"ק, ולכן אומרים עתה קדוש וברוך וימלוך לעולם ועד, כדי להמשיך שפע הקדושה".

בהתייחסו להופעתה של תפילה זו בעולם הוא חושף את תפיסתו על דרך התהוות תפילתן של ישראל: "קדושה דסדרא היא תקנה חדשה שלא נתקנה מאנשי כנסת הגדולה עם קדושת יוצר וקדושת העמידה" ומה שלא תיקנו אותה אנשי כנסת הגדולה מעיקרא מפני שעדיין לא היה הזמן הראוי ומתוקן לתיקון זה, וכאשר הגיע הזמן הראוי לכך סבב הקב"ה סיבה הנוכרת (גזרת איסור אמירת קדושה) שבעבורה תיקנו קדושה זו כאן. לכן לא ביטלוה אחר כך אף על פי שבטלה הסיבה, כי ראו חז"ל ברוח קודשם שבאמת ראוי להיות כאן קדושה על פי הסוד. דבריו מייצגים תפיסה כי התפילה מדויקת להפליא בהתאמתה לסדר העליון ויש כוונה עליונה כי מאורעות הזמן, מבלי לגרוע מחשיבותם, מכוננים אותה להביאה אל שלמותה זו.

¹ סוטה מט ע"א.

² אבודרהם עמי קרב.

³ שבולי הלקט מד, ב"י קלב, ב.

⁴ עולם התפילות, קפח-קצד.

⁵ מאורות הראייה, שבועות, עמי קמח-קמט.

⁶ בא"ח, פרשת כי תשא, אות טז.

⁷ מהר"ל, נצח ישראל, פרק כב.

⁸ יערות דבש, חלק א, דרוש ד.

כוונה בקרבנות

אמנם מה שאתם מקריבים מן הבהמה מן הבקר זהו קרבנכם (לשון רבים) כי אתם אוכלים מזבחי שלמיכם הכהנים והבעלים, לכן נקט לשון קרבנכם לשון רבים כי אינו חלק אלוה לבד.

בשיחתם של שני גדולי עולם נראה איך דברינו בפירוש הספורנו והכלי יקר שזורים יפה בניהם. סח תלמיד הארי ז"ל לרבי חיים ויטאל:

אדם שמקריב את צאנו למזבח ומצרף לקורבן שיברון לב ותשובה, מקריב עצמו לה' אחרי שהתרחק הימנו, חשוב קרבנו כ"קורבן לה'". לא כן מסתפק בעולתו, ובקרבן שהביא אין "מכס" מאומה, רק "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן" יש בו ולא עוד – לא לרצון יהיה לפני ה'. על כגון דא נאמר "תקריבו את קרבנכם", קורבן שלכם ולא שלי.

בזמן הזה, כשאין לנו בית מקדש וכוחו של עם ישראל הוא בפה בתפילה, חשוב שנישים לפנינו את חשיבות הכוונה בתפילה. הפלא יועץ כותב ספרו:

ידוע שאחר כוונת הלב הם הדברים, וזה כלל גדול בעבודת השם יתברך. אם במצוות התלויות בדיבור הרי אמרו (אברבנאל, אבות ב, יג) תפילה בלא כונה כגוף בלא נשמה, ואם במצוות התלויות במעשה הרי אמרו (ברכות יג, א) מצות צריכות כוונה.

ובהמשך נכתב "ומצוה גוררת מצוה, שלפי רב הכונה ירבה היראה, האהבה והדבקות והחשק והחיבה והדקדוק במצוות לעשותן בכל פרטיהן ותיקוניהן ודקדוקיהן". מכאן אנו למדים שמקור הטוב והברכה בעבודת השם יתברך הוא כוונת הלב, וככל שהיא תבוא מתוך פנימיות החודרת את כל המסכים החיצוניים העוטפים אותנו נוכל לעבוד מתוך נחת, שמחה, שלמות הלב וטהרת הגוף.

יהי רצון בורא עולם שתקבל ברחמים וברצון את תפילתנו ונחזור לעבודת בית מקדשנו.

מור מימון

סטודנטית בהתמחויות למחשבת ישראל ולתנ"ך

חומש ויקרא עוסק במעשה הבאת הקרבנות, בניגוד לחומשים הקודמים: ספר בראשית שעסק בבריאת העולם וספר שמות שעסק בשעבוד מצרים ובהפיכת עם ישראל לאומה.

ספר ויקרא אינו כן. ניתן לחשוב שספר ויקרא הוא ספר מעשי בלבד, העוסק בקשר שבין סוג הקרבן לסוג הכפרה שאותו אדם צריך לכפר. ריבוי הפרטים בעבודת הקרבנות עלול לגרום למחשבה מוטעית שהקרבנות הקרבן מכפרת ומקרבת אותנו לבורא עולם מצד עצמה.

חז"ל מדגישים שההקרבה היא מעשה בלבד שהאדם צריך לצרף לו את כוונתו הטהורה שעל ידה הוא מזדכך בפני בורא עולם. נחזק את דברינו על פי הספורנו המבאר את הפסוק מהפרשה:

אדם כי יקריב מכס [...] מן הבהמה – כי יקריב מעצמכם בוידוי דברים והכנעה, על דרך "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג) [...] אין חדש בכסילים המקריבים בלתי ההכנעה קודמת [...] ויסמוך את ידו על קורבנו כמתנפל ומתפלל שיהיה עונו על ראש הקרבן כענין שעיר המשתלח.

אם כן, יש חובת וידוי דברים לפרט את החטא שנעשה, והכנעה כלפי בורא עולם שאני הייתי צריך להיות במקום הקרבן לעלות. רק הבנה כזו תשלים את הפעולה הפיזית של הבאת הקרבן שתוביל את האדם לעבודה נפשית ורוחנית המגיעה לידי ביטוי מעשי בהבאת הקרבן.

הכלי יקר מסכים שהזיכוכ לבורא עולם וההתקרבות אליו הוא החלק העיקרי של הבאת קרבן. אך מוסיף ואומר שהקרבנות הקרבן כרוכה בהסרת התענוגות ובשבירת התאוות באופן מעשי. הכלי יקר מבאר את הכתוב בפסוק "אדם כי יקריב מכס קורבן לה'", המתחיל בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים – "תקריבו קרבנכם":

ויש אומרים שאדם כי יקריב מכס (לשון יחיד) מגופו ממש, על ידי צומות ורוח נשברה זהו קרבן לה' וחלק גבוה לבד,

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

תלמידים מספרים...
הרב אלישע אבינר

ברוריה מכמן

סיפור חינוכי

הסיפור אירע בשנת תשכ"ה [...] לשיבת מרכז הרב, הגיעה בקשה מביה"ס האזורי "עין חרוד - תל יוסף" לשלוח שני תלמידים שישתתפו בסימפוזיון על הנושא "מה עושה הנוער בזמנו החופשי?". הרב צבי יהודה פנה אל שני תלמידים, ביניהם האברך יוחנן פריד, וביקשם לנסוע לשם. כשהגיעו, הוסבר להם שהם מתבקשים להוכיח שסגנון הבילוי של בחורי ישיבה הוא הנכון, ונמסרה להם רשימת שאלות על סגנון הבילוי שלהם. כאשר הגיע תורם לדבר, הם הסבירו שאין להם זמן חופשי לבילויים, בגלל סדר יומם העמוס בלימוד תורה ובעבודת ה'. תשובה זו הפתיעה את הנוכחים והסיטה את כיוון הדיון, והתנהלה שיחה ערה על עולמם הרחובי של תלמידי ישיבות, לימוד תורה, גיוס בני ישיבות וגיוס בנות, ועוד.

אחרי כעשרה וחצי קמה בחורה בשם ענת ושאלה: "תראו, אם אתם כאלה טובים, מה אתם יכולים ללמוד מאיתנו?". חברו של האברך יוחנן השיב בנימה שחצנית מעט "מה את יכולה להציע לנו, למשל?". הנוכחים היסו את ענת ("את מפריעה") והשתיקו אותה. והדיון נמשך.

בשובם לירושלים, דיווח האברך יוחנן פריד לרב צבי יהודה על נסיעתם ועל השתלשלות העניינים בסימפוזיון. כשסיפר על שאלתה של ענת, שאל הרב צבי יהודה "ומה עניתם לה?". יוחנן השיב "שאלנו אותה מה היא יכולה להציע, והיא לא אמרה דבר". במשך עשרים דקות, הרב צבי יהודה "שטף" אותו: "תתביישו לכם, נסעתם עד עין חרוד, ולא יכולים ללמוד? אינך יכול ללמוד שום דבר מה'ענת' הזאת בעמק יזרעאל?". ואז התחיל הרב למנות: אהבת הארץ, קשר עם הקרקע, עמל כפיים, יחסי חברה, ועוד. "אני לא מבין מה קרה לכם?!" [...]

מור"ר הרב צבי יהודה לימד אותנו שיש מה ללמוד מכל אדם בישראל, ובמיוחד מבני ההתיישבות העובדת. עברו למעלה מחמישים שנה מאז, אבל חיוניותו של מסר זה לבני הנוער לא פחתה [...]

והנה סיפור בן זמננו. לפני פסח, טיילנו בגלבוע. באחד הנחלים, פגשנו בקבוצת חניכים (חילוניים) מתנועת הצופים. החניכים ישבו על הקרקע ושמעו שיחה קצרה מפקח אזורי, שהוזמן במיוחד לשוחח איתם על הצורך לשמור על הניקיון בטיולים ברחבי הארץ, וביקש מהם להוציא שקיות ולאסוף את הפסולת שאחריהם השליכו.

לידינו עברה קבוצת מדריכים מאחת מתנועות הנוער הדתיות, והצעתי להם ללמוד מתנועת הצופים, לאמץ את הרעיון ולהזמין פקח שישוחח עם חניכיהם על חשיבות שמירת הניקיון בשמורות הטבע ובנוף של ארץ ישראל. בסיום דברי, שיבחתו את תנועת הצופים והוספתי שיש מה ללמוד מהם. אחד המדריכים הגיב בזלזול: "ללאסוף פסולת) זה הדבר היחיד שהם יודעים לעשות...". [...] באותה עת, טרם הכרתי את הסיפור של הרב יוחנן פריד על מור"ר הרב צבי יהודה, ועניתו את מה שעניתו, כמיטב יכולתי [...] לו הכרתי את הסיפור "איה ענתי", אין ספק שהייתי מסתייע בו.

הרב אלישע אבינר הוא ר"מ בישיבת ההסדר במעלה אדומים, רב קהילה, וחבר הנהלת רבני צהר.